

تاریخ اندیشه‌های جامعه‌شناسی

جلد دوم

از پارسونز تا اندیشمندان معاصر

میشل لالمان

ترجمه

عبدالحسین نیک‌گهر

انتشارات هرمس

فهرست

جلد دوم

۱	..... مقدمه
۲	..... ۱. رویکرد ...
۳	..... ۲. ... و چالش‌های معرفت‌شناختی

بخش اول: چهره‌های جامعه‌شناسی معاصر

۹	..... فصل ۱: جامعه‌شناسی‌ها و جامعه‌شناسان امریکایی در قرن بیستم
۱۰	..... ۱. مطالعه اجتماعات در عصر کارشناسان
۱۰	..... ۱.۱ شیکاگو، کلمبیا، هاروارد
۱۱	..... ۲.۱ چنددستگی جامعه‌شناسان و پیامدهایش
۱۸	..... ۳. سال‌های شکوهمند پس از جنگ
۱۹	..... ۱.۴ حوزه‌های جدید مطالعه، روش‌های جدید تحقیق
۲۳	..... ۲.۴ عظمت و انحطاط کارکردگرایی
۳۰	..... ۳. به سوی ساختن برج بابل نظری
۳۱	..... ۱.۳ کنش متقابل‌گرایان و روش‌شناسان مردمی: بُرد و نواها
۳۷	..... ۲.۳ نوزایی جامعه‌شناسی امریکا در چرخش قرن
۴۱	..... فصل ۲: بازسازی جامعه‌شناسی اروپا
۴۳	..... ۱. جامعه‌شناسی‌های فرانسه و آلمان در فاصله دو جنگ جهانی
۴۳	..... ۱.۱ پایان مکتب دورکیم
۴۵	..... ۲.۱ اختلاف در اجتماع جامعه‌شناسان آلمان
۵۳	..... ۲. بنیادهای جدید پس از جنگ جهانی دوم

۵۳	۱.۲ نوزایش جامعه‌شناسی فرانسه .....
۵۸	۲.۲ دومین زایش جامعه‌شناسی‌های آلمان و ایتالیای .....
۶۳	۳. حرفه‌ای شدن جامعه‌شناسی، تقسیم‌ها و گشایش .....
۶۳	۱.۳ چرخش دهه ۱۹۶۰ .....
۶۸	۲.۳ مصائب کنشگر .....
۷۲	۳.۳ جهانی شدن جامعه‌شناسی .....

بخش دوم: ساماندهی پدیده اجتماعی

۷۹	فصل ۳: دیدگاه فرهنگ‌باور .....
۸۰	۱. اصول نظری فرهنگ‌باوری .....
۸۰	۱.۱ در تلاقی انسان‌شناسی فرهنگی و روانکاوی فرویدی .....
۸۶	۲.۱ فرهنگ و شخصیت پایه .....
۹۲	۲. جامعه‌شناسی فرهنگ‌باور در بوتهٔ آزمون مطالعات میدانی .....
۹۲	۱.۲ تجربهٔ میدلتاون .....
۹۶	۲.۲ از فرهنگ به خرده فرهنگ‌ها: طبقات، کاست‌ها و باندها .....
۱۰۲	۳. نفوذ، سلطه و دگرگونی ارزش‌ها .....
۱۰۳	۱.۳ رهبران عقاید در ارتباطات جمعی .....
۱۰۷	۲.۳ قدرت، حاکمیت و خشونت نمادی .....
۱۱۶	۳.۳ پایداری و تحول نظام‌های ارزش .....
۱۲۱	فصل ۴: کارکردگرایی و نظریه‌های سیستم‌ها .....
۱۲۲	۱. کارکردگرایی تالکوت پارسونز .....
۱۲۳	۱.۱ جامعه‌شناسی، علم کنش .....
۱۲۹	۲.۱ نظام اجتماعی و متغیرهای پیکربندی (ساختاری) .....
۱۳۴	۳.۱ کارکردهای چهارگانه هر نظام کنش (AGIL) .....
۱۳۹	۴.۱ دگرگونی اجتماعی و تحول جامعه‌ها .....
۱۴۴	۲. نظریهٔ کارکردگرایی با بُرد متوسط .....
۱۴۴	۱.۲ مرتون، منتقد و اصلاح‌گر کارکردگرایی .....
۱۵۰	۲.۲ سرخوردگی نسبی، گروه عضویت و گروه مرجع .....
۱۵۴	۳.۲ سازگاری‌ها و اختلال‌های کارکردی اجتماعی .....
۱۵۹	۳. نوکارکردگرایی معاصر .....

فهرست

هفت

۱۳. اختراع مجدد کارکردگرایی ۱۵۹
۲۳. ساختارگرایی کارکردی نیکلاس لوهمان ۱۶۰
- ۳.۳ کاستن از پیچیدگی نظام‌ها ۱۶۲
- فصل ۵: تحلیل ساختاری وقایع اجتماعی ۱۶۹
۱. ساختار و وقایع اجتماعی ۱۷۰
- ۱.۱ مارکسیسم آلتوسری و تأثیرش بر جامعه‌شناسی فرانسه ۱۷۱
- ۲.۱ جامعه‌شناسی شناخت یا تبارشناسی دانش؟ ۱۸۴
- ۳.۱ نشانه‌شناسی و ساختارگرایی تکوینی ۱۸۸
۲. آن سوی ساختارگرایی ۱۹۴
- ۱.۲ مبادله، سازمان‌ها و ارزش‌ها: جامعه‌شناسی ساختاری پتر بلو ۱۹۵
- ۲.۲ نظریه ساختارمندی گیدنز و دوگانگی ساختاری ۱۹۶
- ۳.۲ ساختارگرایی تکوینی پیر بوردیو ۲۰۰
- ۴.۲ ساختارها و شبکه‌ها ۲۰۸

بخش سوم: تناقض‌های امر اجتماعی

- فصل ۶: پس از مارکس: نظریه‌های انتقادی و جامعه‌شناسی رادیکال ۲۲۱
۱. بازخوانی مارکس ۲۲۲
- ۱.۱ ایدئولوژی و اتوبیا ۲۲۲
- ۲.۱ نخستین مطالعات جامعه‌شناختی مکتب فرانکفورت ۲۲۶
۲. مارکسیسم و انتقاد از سرمایه‌داری پیشرفته ۲۲۸
- ۱.۲ تباهی خرد ۲۲۸
- ۲.۲ به سوی نقد سرمایه‌داری پیشرفته ۲۳۲
- ۳.۲ حاکمیت و دولت ۲۳۸
۳. مارکسیسم میان نرمش و انفجار ۲۴۰
- ۱.۳ از تاریخ به کنشگران ۲۴۰
- ۲.۳ آسیب‌شناسی‌های اجتماعی و استعمارگری دنیای واقعی ۲۴۲
- ۳.۳ کنش ارتباطی به مثابه یگانگی اجتماعی ۲۴۴
- فصل ۷: کشمکش‌ها و تاریخ‌مندی ۲۵۱
۱. دگرگونی اجتماعی و کشمکش‌های طبقاتی در جامعه صنعتی ۲۵۲

- ۲۵۲ ..... ۱.۱ دیالکتیک مبارزه / مصالحه
- ۲۵۸ ..... ۲.۱ تاریخ‌مندی و روابط طبقات
- ۲۶۲ ..... ۲. کنش جمعی و جنبش‌های اجتماعی
- ۲۶۲ ..... ۱.۲ از هم‌باشیدگی، رفتارهای جمعی و سرخوردگی اجتماعی
- ۲۶۴ ..... ۲.۲ نیروهای کنش جمعی
- ۲۶۶ ..... ۳. تاریخ و جامعه‌ها
- ۲۷۲ ..... ۱.۳ بازگشت به ایده توسعه‌گرایی
- ۲۷۳ ..... ۲.۳ اقتصاد - دنیا، دولت‌ها و انقلاب‌ها
- ۲۷۵ ..... ۳.۳ بازگشت «نظریه کلان»
- ۲۷۸ ..... ۴. ماهیت جامعه‌های معاصر
- ۲۷۹ ..... ۱.۴ پایان جامعه صنعتی
- ۲۸۱ ..... ۲.۴ آیا پُست‌مدرن شده‌ایم؟

بخش چهارم: ساختن کنش اجتماعی

- ۲۸۹ ..... فصل ۸: جامعه‌شناسی خُرد، بازی‌های کنشگران و استعاره انسان سوداگر
- ۲۹۲ ..... ۱. رفتارگرایی و نظریه‌های مبادله
- ۲۹۲ ..... ۱.۱ کیوترها و انسان‌ها
- ۲۹۳ ..... ۲.۱ دامنه، حدود و گستره‌های نظریه‌های مبادله
- ۲۹۸ ..... ۲. فردگرایی روش‌شناختی و تحلیل راهبردی
- ۲۹۹ ..... ۱.۲ فردگرایی، عقلانیت و نیت‌مندی
- ۳۰۶ ..... ۲.۲ از واگردانی خُرد تا جامعه‌شناسی اثرات انحرافی
- ۳۱۱ ..... ۳.۲ تحلیل راهبردی میشل کروزیه
- ۳۱۵ ..... ۳. بُرد جامعه‌شناسی خُرد فردگرایانه
- ۳۱۸ ..... ۱.۳ چند انتقاد درونی
- ۳۱۹ ..... ۲.۳ محدودیت‌های جامعه‌شناسی‌های نمادی و تخیلی
- ۳۲۳ ..... فصل ۹: امکان سامان اجتماعی
- ۳۲۸ ..... ۱. بازگشت به شیکاگو: احیای کنش متقابل‌گرایی
- ۳۲۸ ..... ۱.۱ پیدایش کنش متقابل‌گرایی نمادی
- ۳۲۹ ..... ۲.۱ کنش‌های متقابل و مذاکره‌ها
- ۳۳۳ ..... ۳.۱ کجروی چونان فرایند

فهرست

نه

- ۳۳۷ ..... ۴.۱ رفتار نمایشی روزمره و نظم اجتماعی خُرد
- ۳۴۴ ..... ۲. روش‌شناسی مردمی
- ۳۴۵ ..... ۱.۲ وقایع اجتماعی اشیا نیستند بلکه «دستیافت‌های عملی» هستند
- ۳۵۱ ..... ۲.۲ روش‌شناسی مردمی، نقش و نابرابری‌های اجتماعی
- ۳۵۶ ..... ۳.۲ روش‌شناسی مردمی: رویداد یا فرقه؟
- ۳۵۹ ..... نتیجه: کارگاه‌های [جامعه‌شناسی] در قرن‌ی جدید
- ۳۶۳ ..... کتابنامه
- ۳۷۱ ..... اعلام

فصل ۱

جامعه‌شناسی‌ها و جامعه‌شناسان امریکایی در قرن بیستم

خلاصه فصل

۱. مطالعه اجتماعات در عصر کارشناسان

۲. سال‌های شکوهمند پس از جنگ

۳. به سوی ساختن برج بابل نظری

جامعه‌شناسی، که در اروپای غربی متولد شد، در نیمه اول قرن بیستم خیز بزرگ دانشگاهی‌اش را در ایالات متحد امریکا آغاز می‌کند. این رخداد به هیچ وجه خلاف آمد نیست: توسعه جامعه‌شناسی در امریکا در وهله اول به مهاجرت انبوه پژوهشگران تراز اولی بستگی دارد که از اروپای ویران‌شده در اثر جنگ، و بخشی نیز از استیلای توتالیتاریسم، می‌گریختند. از این رو، ایالات متحد امریکا بسرعت «رهبر» جدید جامعه‌شناسی جهانی می‌شود. سپس، در طول قرن بیستم، جامعه‌شناسان امریکایی در فرایندهای طرح و اجرای سیاست‌های اجتماعی، فنون برآورد و مداخله با مسئولان اجرایی از نزدیک همکاری می‌کنند. آنها گمان می‌کنند اینها مجموعه ابزارهایی است که مخصوص حل مشکلات جامعه‌شان است و کاربرد آنها به درست بودن رهیافت جامعه‌شناختی، فراتر از حلقه‌های کوچک متخصصان علوم اجتماعی، مشروعیت

می‌دهد. خواهیم دید که، طی دهه‌ها، پیش‌داوری‌های نظری و روش‌شناختی مسلطی که در محافل جامعه‌شناسان به دنبال هم می‌آیند، البته نه بدون تصادم، به دشواری از جامعه در حال حرکت امریکا جداشدنی‌اند (متن ۱).

۱. مطالعه اجتماعات در عصر کارشناسان

۱.۱ شیکاگو، کلمبیا، هاروارد

جنگ جهانی اول ضربه‌ای واقعی به جامعه‌شناسان امریکایی است. جنگی که باور آنها به امکان کار عقلانی جامعه روی خودش را بشدت تعدیل می‌کند، کاری که در پرتو احکام تجویز شده علوم اجتماعی می‌توانست از بروز حوادث تاریخی چنان بی‌رحمانه جلوگیری کند. همچنین، جامعه‌شناسان امریکایی، فارغ از هرگونه وسوسه پیشگویی و به خاکسپاری نظریه‌های عمومی، توجهشان را بر اجتماعات زیست‌محیطی متمرکز می‌کنند، موضوعی با حدود مشخص‌تر که بی‌واسطه به پدیده‌های صنعتی شدن و شهرنشینی مربوط است. مطالعه اجتماعات همچنین محور بررسی‌های مکتب شیکاگو را تشکیل می‌دهد (بنگرید به جلد اول، فصل ۴)، مکتبی که در دهه ۱۹۲۰، در سایه مطالعات صورت گرفته درباره بی‌سازمانی اجتماعی در چشم‌انداز منشور شهر^۱، درباره مسائل جوانان^۲، بزهکاری^۳، خانه‌دوشی کارگران^۴ و ... به اوج خودش می‌رسد. همکاری این جامعه‌شناسان در اجرای طرح‌هایی با هدف پیشگیری از انحرافات (بزهکاری شهری، مبارزه با الکلیسم و اعتیاد به مواد مخدر) آشکارا بر ارتباط میان جامعه‌شناسی و «دخالت‌گری اجتماعی» (interventionnisme social) دلالت می‌کند.

اگر مکتب دوم شیکاگو (بنگرید به فصل ۹) جانشین مکتب اول می‌شود، مرکز ثقل جامعه‌شناسی امریکایی هم بتدریج در جریان دهه ۱۹۳۰ به دانشگاه

1. L. Wirth, *The Ghetto*, 1928; H. Zorbaugh, *The Gold Coast and the Slum*, 1929.

2. F. Thrasher, *The Gang*, 1927; P. Cressey, *The Taxi Dance Hall*, 1923.

3. C. Shaw, *The Jack Roller*, 1930. 4. N. Anderson, *The Hobo*, 1923.

کلمبیا، یکی از فعال‌ترین مراکز جریان فرهنگ‌گرایی، انتقال می‌یابد. مطالعات جامعه‌شناسان فرهنگ‌گرا امواج چندگانه شکل جدیدی از زلزله را ثبت می‌کنند که ارکان جامعه امریکا را می‌لرزاند. صنعتی شدن، ناپدید شدن کمون سنتی، شدت گرفتن شکاف‌ها میان طبقات اجتماعی – حتی میان کاست‌ها (سفیدها و سیاهان) – توسعه فنون تبلیغات سیاسی و ظهور مؤسسه‌های نظرسنجی و، البته، پیامدهای بحران اقتصادی ۱۹۲۹ در کانون دلمشغولی‌های جدید قرار دارند.

دانشگاه هاروارد، در همان حالی که به مشروعیت مطالعات دانشگاه کلمبیا باور دارد، (نشانه ۲) در پرتو تحقیقات پهن‌دامنه التون مایو^۱ جبهه جدیدی باز می‌کند. التون مایو و همکارانش، به هنگام انجام دادن آزمایش‌هایی درباره بازدهی کار کارگران، از ۱۹۲۷ تا ۱۹۳۳، در کارخانه هاثورن (شییکاگو) وابسته به کمپانی وسترن الکتریک، به نتیجه‌گیری محکمی در تضاد با آموزه تایلوری مسلط می‌رسند: فقط انگیزه‌های مادی کنش افراد را تعیین نمی‌کنند، بلکه کنش افراد درگیر شبکه چندبُعدی منطق‌ها (احساسات، هزینه، کارایی، ایدئولوژی) است که فقط به عقلانیت اقتصادی فروکاسته نمی‌شود (متن ۲). این مطالعات، که می‌توان آنها را پایه‌گذار جامعه‌شناسی صنعتی و نیز مشاوره‌های کارشناسی اجتماعی نزد بنگاه‌های صنعتی دانست، به محدودیت‌های عمده‌ای دچارند. مثلاً، تضاد میان منطق عقلانی که به مدیریت بنگاه نسبت داده می‌شود و منطق غیرعقلانی و ویژه کارگران از دوگانگی‌های ساده‌انگارانه و قابل اعتراض‌اند.

۲.۱ چنددستگی جامعه‌شناسان و پیامدهایش

در آستانه دهه ۱۹۳۰، ترازنامه جامعه‌شناسی نوپای امریکا رضایت‌بخش است. در ۱۹۱۹، انجمن جامعه‌شناسی امریکا ۸۵۲ عضو داشت و در ۱۹۲۹

1. Elton Mayo, *The Human Problems of an Industrial Civilization*, 1933.